

Vojko Devetak

SUSRET IZRAŽEN PRIRODNIM ELEMENTIMA I STVARIMA

Prikladnost upotrebe materijalnih elemenata u liturgiji

Sveta liturgija, u kojoj se zbiva sveti susret, nije beztjelesna. Ona to ni ne može biti. Crkvu i njezinu liturgiju ne može se učiniti nevidljivom, kao što bi to želio suvremeni sekularizam. Crkva je vidljivi puk, vidljiva u svojim sakramentima i u svojim obredima. Stoga u liturgiji, uz ljudsko tijelo, susrećemo i razne druge prirodne stvari i elemente, bilo zbog praktične upotrebe, bilo zbog njihove znakovitosti.

Možda je na sablazan nekom skrajnom spinitualisti što u liturgijskim činima, kojima se slavi Bog koji je duh, primjećuje razne materijalne stvari. Međutim, svi su ti materijalni elementi znak i očitovanje mudrosti Onoga koji je stvorio čovjeka i sve stvari. Kao što se Bog poslužio ljudskim jezikom da bude sredstvo njegove objave, tako isto smatrao je sebe dostojnim da se posluži i drugim zemaljskim elementima da budu vidljivi znakovi njegove nevidljive slave i milosti. Stoga i materijalne stvari imaju svoj teološki smisao, kako nam to otkriva Objava i tumači tradicionalna nauka Crkve.

Kršćanin zna da je priroda Božje djelo i kao takvu cijeni i u njoj nalazi tragove Stvoritelja i osjeća Božju blizinu. »Svi koji vjeruju, pripadali oni bilo kojoj religiji, uvijek su čuli Božji glas i očitovanje u govoru stvorenja. Štoviše, kad je Bog zaboravljen, stvorenje postaje neshvatljivo« (GS 36). Ne samo čovjek već je i priroda stvorena da slavi Boga. Kršćanin u prirodi nalazi tragove Stvoritelja, te mu je ona znak i sredstvo duhovnoga. Čovjek pak treba riječ Božju koja odjekuje u stvorenjima prevesti u ljudsku riječ, u ljudski pjev, koji nijema priroda ne može izraziti. Stoga Crkva u svom usponu prema nebu, u svom hvaljenju Boga ne želi od sebe udaljiti zemlju već je uzdignuti.

Griehom praroditelja profanirana je i priroda pa njezini elementi nisu mogli čistim glasom slaviti Boga, jer pali čovjek nije više bio sposoban da im dade svoju riječ. Ali, »Krist, vječna Riječ Očeva, uzeo je ljudsku narav i s njom zemaljske elemente, i tako je svu prirodu posvetio i priveo svemogućoj Riječi, Riječi koja ju je stvorila«.¹ Svojim utjelovljenjem Krist je sve istrgnuo iz vlasti grijeha i »čudesno obnovio« i stoga

¹ B. Häring, *La legge di Cristo II*, Brescia 1962, str. 220.

»sve stvoreno može i mora pjevati novu pjesmu otkupljenja, u kome je i sama priroda primila zalag svoga olsobođenja«.² Neživa priroda, na kojoj odsijeva slava proslavljenog Kristova tijela, kroz svetu liturgiju pjeva slavu Bogu.

Povezanost materijalnog svijeta i čovjeka

U planu božanskog spasenja čovjek u prirodi nije sam već između njega i prirode postoji recipročna međuovisnost. Sve stvorene stvari, kako nam sugerira Objava, integrirane u kozmičko jedinstvo sa svijetom anđela i svijetom ljudi određene su zajedničkom cilju »novom nebu i novoj zemlji« (2 Pt 3, 13) i pozvane da solidarno, svatko na svoj način, slavi i hvali Boga. »Prema Objavi postoji intimna povezanost između podčovječjih stvorenja i čovjeka u općem planu Božjega kraljevstva. I podčovječje stvorenje je određeno da služi čovjeku u postizavanju svoje svrhe koju mu je Bog odredio u općem kraljevstvu. Sva su stvorenja niža od čovjeka u službi božanskog života u čovjeku«.³ »Sva djela Gospodnja, blagoslivljajte Gospoda, hvalite i uzvisujte ga do vijeka« (Dn 3, 57 sl.); »složite povorku s grančicama u ruci sve do rogova žrtvenika« (Ps 118, 27) trajni je poziv Boga Stvoritelja i Obnovitelja. Sva su stvorenja, a ne samo prvi Adam, sudjelovala u prvom grijehu; sva su stvorenja i danas, kad ih čovjek zlorabi, suuzročnici čovjekove neposlušnosti i otpada; sva su stvorenja, i sav kozmos, a ne samo pali čovjek, uključeni u Kristovo pashalno otajstvo, stoga i »cjelokupno stvorenje ustrajno iščekuje objavljivanje sinova Božjih u nadi da će se i samo stvorenje osloboditi ropstva raspadljivosti da sudjeluje u slobodi slave djece Božje« (Rim 8, 19—21). Ne samo čovjek već i »sva stvorenja zajedno uzdišu i nalaze se u porođajnim bolima« (Rim 8, 22) dok se ne ostvare »nova nebesa i nova zemlja« (2 Pt 3, 13), kada će Krist »pomiriti za Boga sve što je na zemlji ili na nebu« (Kol 1, 20). U dan Paruzije slava Kristova proslavljenog tijela očitovat će se i odsijevati u svim stvorenjima. I sva će stvorenja jedinstveno i organski sudjelovati u vječnoj nebeskoj liturgiji, kako tvrdi sv. Ivan: »I čuh sva stvorenja na nebu, na zemlji, pod zemljom i na moru sa svim bićima što se u njima nalaze gdje govore: Onomu koji sjedi na prijestolju i Janjetu: hvala, čast i vlast u vijeke vjekova« (Otk 5, 13). Kad je to tako, onda je sasvim naravno da sva stvorenja sudjeluju i u zemaljskoj liturgiji koja je neodvojiva od nebeske.

Znakovitost materije u liturgiji

Čovjek dolazi do duhovnih stvari polazeći od onoga što vidi, što dotiče, što čini. To je tradicionalna nauka teologa,⁴ a to je i temelj svetopisamskog

² B. Häring, nav. dj., str. 221.

³ C. Vagaggini, *Il senso teologico della liturgia*, Roma 1958, str. 248.

⁴ S. Thoma, *Summa Theologica III*, q. 60, art. 4 sl.

poučavanja i Kristove pedagogije. Razni postupci Jakova, Mojsija, proroka, zakonodavstvo Aronova bogoštovlja, naučili su Hebreje da u materijalnim stvarima gledaju znakove odnosa između Boga i njegova puka i sredstva liturgijskog izražavanja. U tom smislu kamen je postao spomen susreta s Bogom (Post 28, 18), ili mjesto gdje se žrtvuje (Izl 20, 23; Pnz 27, 4—7; 1 Mak 4, 44—47), a polijevanje s uljem znak posvećenja (Post 28, 18), znak kraljevskog i svećeničkog pomazanja; tamjan je bio znak uzdizanja molitve Bogu (Ps 141, 2); voda znak obrednog čišćenja; pepeo znak pokore i žalosti; sol znak saveza i dio žrtve prinosnice (Lev 2, 13; Br 18, 19). Kako prema Starom tako i prema Novom zavjetu ono materijalno i vidljivo je znak koji upućuje na nadzemaljske stvarnosti. Tako biblijski znakovi: svjetlo i tama (Iv 1, 8; 8, 12; 9, 1 sl; 2 Kor 4, 6), voda i oganj (Iv 4, 13), ulje i sol (Mt 5, 13), kruh i vino (Iv 6, 26; 48 sl.) također i u liturgiji upućuju prema višem svijetu.

Krist u svom propovijedanju i u svojim postupcima također se često služi parabolama koje uzima iz prirode. Samaritanki, koja u uobičajenu podnevnu uru crpi vodu, Isus naviješta vodu milosti »što struji u život vječni« (Iv 4, 5—15); začuđenom puku zbog umnoženog kruha govori da je On »kruh života« naviještajući euharistiju (Iv 6, 35); profesionalne ribare čini »ribanima ljudi« (Mk 1, 17); milost uspoređuje sa »svadbenim ruhom« (Mt 22, 12); voda će po Kristu postati znak preporođanja ljudi (Iv 3, 5) i čišćenja duše (Iv 13, 5 sl) itd. Isus, slijedeći starozavjetnu liturgiju i instinktivne potrebe ljudske naravi, povezo je s osjetnim znakovima i predmetima unutrašnju podjelu svoje milosti. To nisu sasvim nove stvari kojima se simbolizira čišćenje, žrtvovanje, molitva, kajanje jer su ukorijenjene u bitne temelje svake religije, ali ih je Isus uzdigao na do tada nepoznato dostojanstvo, sakramentalno dostojanstvo. »Nepoznavati taj veliki zakon božanske pedagogije, znači zaboraviti da zemlja još nije nebo gdje će, u proslavljenom stanju, biti jasno otkrivene božanske stvarnosti i stoga više neće biti ni jednog sakramenta. Stoga sada dok 'vidimo u ogledalu, nejasno' (1 Kor 13, 12) moramo prijeći preko zemaljskih znakova da bismo dospjeli do duhovnih stvari. Sva je, dakle, ravnoteža religiozne psihologije u sakramentu koji omogućuje naći Boga u autentičnoj ljudskoj uvjetovanosti i otkriva nam novu harmoniju u stvorenjima gdje čovjek ponovo, polazeći od zemaljskih stvari, uči nalaziti Boga«.⁵

Značenje upotrebe materijalnih elemenata u liturgiji

Podljudska stvorenja u službi božanskog života imaju svoju najvišu važnost u sakramentima. Krist uzima materijalne stvari i intimno ih pridružuje najvišim ciljevima — prenošenju božanske milosti ljudima.

⁵ A. G. Martimort, *I segni della nuova alleanza*, Roma 1962, str. 25.

U sakramentima je materijalni elemenat, kao Božje sredstvo, suuzročnik sakramentalne milosti, jer sakramentat proizvodi milost koju označuje.

Budući da je sva Biblija nadahnuta i prožeta znakovitošću stvorenih stvari, sasvim je naravno da i liturgija, koja je nadahnuta istim duhom, u istom smislu obuhvati i materijalne stvari kako bismo preko njih u liturgijskim činima mogli adekvatno shvatiti i dohvatiti nevidljivi i nadzemaljski svijet. »Otkada je Gospodin izabrao kruh i vino da budu elementi svete misne žrtve, liturgija je uvijek prirodu promatrala simbolom duhovnoga. Crkva se nije bojala uzeti u svoju službu prirodne simbole, usvojivši ih dala im je njihovo stvarno značenje i dostojanstvo te ih postavila na mjesto koje im pripada«⁶ da, dok Boga vidljivo spoznajemo, zanesemo se ljubavlju prema nevidljivim dobrima: »Ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilia amorem rapiamur«.⁷

Podljudska stvorenja i nežive stvari u službi božanskog života, iako u nižem stupnju nego u sakramentima, imaju znatnu ulogu u liturgiji sakramentalna, u posvetama i blagoslovinama. Crkva, slijedeći Krista i vodeći računa o potrebama vremena i mentalitetu puka, smatrala je dostojnim da neke stvari budu »sveti znakovi, nalik sakramentima, kojima se označuju i na molbu Crkve postižu učinci, naročito duhovni« (SC 60) i da doprinose »svjesnom, djelatnom i lakom sudjelovanju vjernika« (SC 79). Crkvi je povjeren zadatak da sve stvorene stvari posveti i uključi u djelatno slavljenje Boga. Iako su vidljivi predmeti ponekad izvor čuđenja, važno je da oni svojom liturgijskom upotrebom služe uzdignuću duše, a Crkva u svom uspinjanju prema nebu želi i sve zemaljske stvari uzdignuti. Budući pak da Crkva obuhvaća sva područja ljudskog života, ona i sve stvari koje su povezane s čovjekom prihvaća u bogoslužju. Osim toga, i sam vjerni puk svoju religioznost voli izražavati raznim znakovima i posvećenim predmetima. To je duboko ukorijenjeno u puku te prelazi s oca na sina, jer su ti predmeti povezani s njihovim životom i radom.

Neke predmete Crkva posvećuje a neke blagoslivlja s nakanom da ti predmeti prenesu blagoslov onima koji se s njima služe ili da postanu sredstvo susreta s Bogom. Posvetom se po molitvi Crkve neke stvari (kalež, crkva, crkveno zvono itd.) izuzimlju iz profane upotrebe, izdvajaju se za Boga i rezerviraju za bogoslužje. Blagoslovljenim stvarima, po molitvi Crkve, Bog po svojoj providnosti daje posebnu zaštitu, a po njihovoj upotrebi ljudima blagoslov, da bi lakše postigli spasenje. Tako stvorene stvari po blagoslovu Crkve, iako »sitniš« u usporedbi sa sakramentima, izvršuju svoj poziv suradnje u izgradnji Božjeg kraljevstva.⁸

Treba, međutim, naglasiti da stvorene stvari, s obzirom na liturgiju, nemaju vrijednosti same po sebi, odjeljene od čovjeka, odjeljene od religioznog područja, neovisno od sakramenata, sakramentalnih ili svetih

⁶ O. Casel, *Il mistero del culto cristiano*, Torino 1966, str. 144.

⁷ Predslovlje rođenja Gospodnjega.

⁸ uspr. C. Vagaggini, nav. dj., str. 225; Novi ketekizam, Zagreb 1970, str. 301 — 302.

obreda. U tom slučaju stvari nisu odraz slavljenja Boga. Tako na primjer, »darovi koje kršćanin u misnom obredu prinosi na oltar zaslužuju naziv prinosa jer su sjedinjeni s Kristovom žrtvom, kao što su kršćani sjedinjeni s Mističnom Glavom čiji su udovi. Ti darovi ne posjeduju vrijednost po sebi: oni su izraz duhovne žrtve, žrtve našeg predanja Božjoj volji, žrtve koja je prenesena slijeđenjem Krista. Odjeljeni od onoga što se zbiva na oltaru nemaju nikakvu pomirbenu moć, nikakvu vrijednost klanjanja koje bi se Bogu svidjelo.«⁹

Potreba ispravne upotrebe i ispravnog shvaćanja

Liturgijska upotreba znakovitih stvari mora imati svoje opravdanje u Objavi, u određenom sakramentu ili po kontekstu liturgijskog obreda. Svi ti znakovi trebaju istinski i stvarno poticati i hraniti pučku pobožnost, a puk treba biti upoznat sa značenjem pojedinih liturgijskih elemenata i simbola. Svaki element treba biti u razmjeru s onim što simbolizira, biti analogan sa svojom znakovitošću s duhom obreda a ne u suprotnosti s njim, inače će i samim vjernicima sva ta simbolika imati izgled smiješnoga. Premda se u razne liturgijske stvari i simbole knjomice infiltriralo mnogo lakomislenosti, premda mnogi krivo shvaćeni vode praznovjerju, ipak su duboko u narodu i prožeti s religioznošću te ih se nipošto ne možemo odreći, ali je neophodno da ih »se očisti od magičnog poimanja i preostataka praznovjerja« (GS 7), te im se dade duša i pravi kršćanski smisao.

Kroz liturgiju, u čovjeku i po čovjeku, i sav niži svijet vrši svoj vrhovni cilj spoznavanja, slavljenja i hvaljenja Boga. Svim neživim stvarima liturgija posuđuje svijest i glas, zapravo u liturgiji je to svijest i glas Crkve, svijest i glas Krista, da pjevaju slavu Bogu. Kad je »Riječ tijelom postala«, sva je priroda u Kristu posvećena i postala slava Bogu. Stvorena stvar postala je riječ koja govori. Liturgijskom upotrebom zemaljske stvari uključene su u smisao svetoga i postigle visoko cijenjenje »jer profane i vjerske realnosti imaju izvor u istome Bogu« (GS 36). U tom koncilskom obrazloženju treba promatrati i sve stvorene stvari koje se upotrebljavaju u kultu i koje služe za pučku pobožnost. Stoga nije na mjestu onaj nadrispinitualizam ili nekakav neutemeljeni strah pred praznovjerenjem koje neke muči te se suprotstavljaju svakoj upotrebi materijalnih predmeta u religioznom životu. Sigurno da je u prošlim vremenima bila šira upotreba blagoslovljenih stvari i u različitim smislu nego što je to danas. Međutim, za opravdanost njihove upotrebe dostatna je činjenica da je Krist blagoslivljao zemaljske stvari i služio se njima u svojoj proslavi Boga. Povijest nas pak upozorava da se ne prekorači granica blagoslovljenih stvari, da se ne prenaglašava njihova učinkovitost i da ih se ne pretvori u talismane koji sigurno donose sreću ili odgone nesreću. »Prema

⁹ A. Kirchgässner, *Les signes sacres de l'Eglise*, Tournai 1964, str. 69.

crkvenim Ocima i kanonima raznih sabora vidi se da je takvo poimanje blagoslovljenih predmeta bilo strogo zabranjeno«. ¹⁰

»Liturgija sakramenata i blagoslovina pruža mogućnost pravo raspoloženim vjernicima da im se gotovo svaka zgodna života posvećuje božanskom milošću koja proistiće iz pashalnog otajstva muke, smrti i uskrsnuća Krista, od koga svi sakramenti i blagoslovine crpe svoju moć; i kao da nema skoro ni jedne čestite upotrebe tvarnih dobara koja se ne bi mogla usmjeriti da posvećuje čovjeka i hvali Boga« (SC 61).

Upotreba kruha, vina i vode u liturgiji

Kruh i vino

Kruh i vino su sredstvo najeminentnijeg, najdubljeg, euharistijskog susreta u liturgiji. Njihova bogata znakovitost preobilno je izražena u Svetom pismu, a za liturgijsku upotrebu dosta je samo to što ih je Krist upotrebio da budu znakovi njegove prisutnosti među ljudima.

Njihova široka i duboka znakovitost je očita. Kruh i vino ujedno su dar neba i dar zemlje i tako simboliziraju zemaljsku i nebesku narav Onoga kojega sadržavaju u Euharistiji. Kruh i vino su rezultat ljudskog rada i znoja, a Krist se njima poslužio u najeminentnijem sakramentu da označi kako milost surađuje s ljudskim radom i naporom. Predhodno mljeenje pšenice i tiještenje grožđa označuje kako se i pojedinci trebaju žrtvovati u korist zajednice. Sabiranje pojedinih zrnaca i groždica u jedan kruh i jedno vino simbolizira jedinstvo u ljubavi koje je ostvario Krist.

Kruh utažava glad, a vino žeđu ako se uzima umjereno. Kruh je svagdanja hrana, a vino blagdanska. Kruh je nužda za očuvanje života, a vino je sredstvo slavlja i znak životne radosti. Sve je to puno smisla. Krist nije samo naša nužnost, on je i naša radost. Jest, on je naš svagdanji kruh jer zna za naše svagdanje potrebe, ali je i naše vino jer je svojom proslavom navijestio savršenu radost u svome kraljevstvu. »Sigurno, kršćanska pobožnost treba biti tiha i umjerena (kao kruh), ali ona je u isto vrijeme puna zanosa bez kojega bi naš duhovni život bio sveden na obično vršenje dužnosti. A to je ono što su željeli reći Oci Crkve kad su govorili o 'opijenosti' duhovnog života«. ¹¹

Sveto pismo vrlo često govori o znakovitosti kruha i vina. Naglašava da je kruh dar Božji (Post 1, 29; 9, 3); iz njega izvire čovjekova snaga (Ps 104, 14 sl.; 1 Kr 19, 6 sl.); obilje kruha znak je Božjeg blagoslova (Ps 37, 25; Izr 12, 11), a oskudica kruha znak kazne za grijeh (Jr 5, 17; Ez 4, 16 sl.). Kruh je znak radosti (Prop 9, 7), dok je »kruh suza« (Ps 80, 6) i kruh »u znoju lica« (Post 3, 19) znak trpljenja i tegoba života; »kruh besposlice« (Izr 31, 27) znak lijenosti. Zajedničko blagovanje kruha znak je prijatelj-

¹⁰ P. Gy, *Notitiae* 63, Roma 1971, str. 124.

¹¹ A. Kirchgässner, nav. dj., str. 121.

stva (Ps 41, 10), zajedništva i bratske ljubavi (Ez 18, 7; Izr 22, 9; Iz 58, 7), gostoljubivosti (Post 18, 5).

U starozavjetnom bogoslužju kruh zauzima svoje mjesto i ima svoje posebno značenje. U hramu se prinosi i polaže kruh (1 Kr 7, 48; 2 Ljet 13, 11) koji je znak slavljenja Boga (Post 14, 18), znak »Vječnog saveza« (Lev 24, 5—8), znak zahvalnosti (Lev 23, 17), znak oslobođenja iz egipatskog ropstva (Izl 34, 25), mesijanske gozbe (Iz 55, 1 sl.), božanske mudrosti (Izr 9, 5), Božje riječi (Am 8, 11). U žrtvenim obredima upotrebljava se beskvasni kruh (Izl 23, 18)

U Novom zavjetu se također naglašava da je kruh dar neba (2 Kor 9, 10) i svagdanja hrana (Mk 6, 37 sl.; Lk 11, 3). Kruh je znak dobročinstva (Lk 5, 11), prijateljstva (Iv 13, 18), zajedništva (Dj 2, 42; 1 Kor 10, 17), Božje riječi (Mt 4, 4) i napokon kruh je znak samog Krista koji je Kruh života, Kruh s neba, Kruh jakih itd. (Iv 6, 32 sl.).

U Bibliji je prisutan i često navođan simbolizam vina. I vino je dar neba (post 1, 29) i svakodnevna hrana (Pnz 8, 8; 1 Ljet 12, 41). Vino je znak posvećenja Bogu (Am 2, 12), radosti (Ps 104, 15; Suci 9, 13), prijateljstva (Sir 9, 10), ljubavi (Pj 1, 4; 4, 10), izraz sreće učenika mudrosti (Izr 9, 2), svijetle budućnosti izabranog naroda (Am 9, 14; Hoš 2, 24; Jr 31, 12), ali i znak Gospodnjeg gnjeva (Iz 51, 17) i Božje kazne (Jr 25, 15—29).

U starozavjetnom bogoslužju upotrebljavalo se i vino. Melkisedek uz kruh prinosi i vino (Post 14, 18), vino se upotrebljavalo u žrtvama ljevaničama (1 Sam 1, 24; Hoš 9, 4; Izl 29, 40). U vrijeme svetih službi u Šatoru svećenici su bili obavezni uzdržavati se od vina (Lev 10, 9; Ez 44, 21 sl.). Inače općenito uzdržavanje od vina bio je posebni čin bogoštovlja, službenja, posvećenja, zavjeta, posebno Nazirejaca (Br 6, 1—4; Suci 13, 4 sl; 1 Sam 1, 11).

Iz Novog zavjeta znamo da je Isus pio vino (Mt 11, 19), učinio čudo vina da razveseli goste (Iv 2, 1—12). »Novo vino« je znak novih mesijanskih vremena (Mk 2, 22), eshatološke gozbe u Kraljestvu (Mt 26, 29), dok neumjereno uzimanje vina izopačuje čovjeka i isključuje iz Božjega kraljevstva. Apstiniranje od vina je znak posebnog bogoštovlja (Lk 1, 15; 1 Tim 3, 3; Tit 2, 3; Dj 21, 23 sl.).

Kruh i vino ima svoju najuzvišeniju znakovitost u Euharistiji. Sam Isus Krist u dugoj katekezi tumači duboki simbolizam kruha (Iv 6), a zatim na Posljednjoj večeri ostvaruje taj simbolizam (Mt 26, 26 sl.) i naređuje da se to ovjekovječuje u najuzvišenijem liturgijskom činu — svetoj misi. »Pretvorba kruha i vina u tijelo i krv Kristovu je najizvrednije uzdignuće i preobraženje podljudskog svijeta na službu božanskog života. Tako se u misi, na najsavršeniji mogući način prije novog neba i nove zemlje pod velom i u sakramentu, vrši ono otkupljenje materijalnih stvari, ono oslobođenje od raspadljivosti i grijeha koje stvorenje, kako veli sv. Pavao, žarko želi po intimnom poretku što ga je Bog ucijepio u stvore-

12 Tako se u Euharistiji preko materijalnih stvari ostvaruje najintimniji susret Boga i čovjeka i svega stvorenoga.

»Slijedeći Kristov primjer, Crkva je za svetkovanje Gospodnje gozbe uvijek upotrebljavala kruh i vino s vodom. Kruh mora biti pšenični i beskvasni; vino treba da je od roda trsova, naravno, čisto, to jest bez primjesa drugih sastavina« (RM 281—284). U latinskoj Crkvi, i u nekim drugim Crkvama (Maroniti, Armenci), prema 1 Kor 5, 7, u misi se upotrebljava beskvasni kruh, dok se u istočnoj Crkvi upotrebljava kvasni.

Poslije liturgijske obnove preporuča se da kruh bude po svome izgledu, okusu i debljini takav da bi vjernici imali puni dojam blagovanja. Isto tako se preporučuje da barem za svećenike koncehebrante i nekoliko vjernika bude posvećen jedan kruh, da se tako prema 1 Kor 10, 16 simbolizira jedinstvo sustolnika (RM 283).

Osim u euharistijskom posvećenju, zbog visoke cijene koju je Krist iskazao prema kruhu, kruh se je u raznim prigodama (npr. o Uskrsu) blagoslivljao za blagovanje vjernicima. To predviđa i Rimski obrednik. U istočnoj Crkvi za vrijeme euharistijske službe blagoslivlje se posebni kruh Eulogija i poslije euharistijske službe dijeli vjernicima.

Voda

U liturgiji se često upotrebljava voda. Voda je bitni elemenat prvog stupnja kršćanske inicijacije, odnosno čin prvog susreta čovjeka s Kristom po sakramentu krštenja; voda je nužni dodatak vinu u euharistijskom slavlju; ona je skoro redoviti element u blagoslovinama.

Poput mnogih simbola, po općem shvaćanju ljudi i biblijskom poimanju, voda ima dvostruko značenje: *spasavanje i uništavanje*. Voda je korisni, ali i štetni elemenat. Po Božjoj volji, voda je poput majčinskog krila izvor života, ali u Božjim rukama može svojim rušilaštvom uništiti život. Ona je Božji blagoslov, ali i kazna za grijeh. Međutim, voda ponajčešće označuje *duhovno čišćenje* koje oslobađa, preporuča, osvježava i oploduje. Zbog toga čistilačkog simbolizma Krist izabire prirodni element vode da bude efikasniji znak duhovnog čišćenja.

Već nad iskonskom vodom bdije Božji Duh koji vodu posvećuje i oploduje (Post 1, 2), a po Božjoj odredbi život počima u vodama (Post 1, 20), što potvrđuje i suvremena znanost. Sve je to simbolizirano u liturgijskom blagoslivljanju krsnog zdenca u kojem se kao »majčinu krilu« Crkve rađaju Božja djeca. U prvim recima Biblije susrećemo dva bitna čimbenika krštenja: vodu i Duha koji vodu oplodiva da nastane novo rođenje. I dalje kroz Pisma susrećemo povezana ta dva čimbenika. Vode potopa ruše zlo i grijeh, ali i čiste i obnavljaju zemlju da bi prokljalo novo, bolje čovječanstvo po Pravedniku koji se spasava na čudesan način. I tom prigodom susrećemo znak Duha — golubicu (Post 6—8), znak koji će se kasnije verificirati pri Kristovu krštenju (Mt 3, 16). Voda Crvenoga mora potapa ohologa faraona, a oslobađa robove

¹² C. Vagaggini, nav. dj., str. 253.

koje vodi Božji Duh u stupu od oblaka (Izl 14). Kao što je taj prijelaz oslobodio Izraelce od ropstva i služenja idolima i omogućio im ulaz u novu zemlju (Ps 114, 3, 6; Ps 74, 13—15) tako i prijelaz kroz vodu krštenja uvodi nove ljude u novu zemlju i novo nebo. Bog preko svojih proroka naviješta buduću osloboditeljsku znakovitost vode po Kristu: »U onaj dan otvorit će izvor da se operu od grijeha i nečistoće« (Zah 13, 1). »Poškropit ću vas vodom čistom da se očistite. Očistit ću vas od svih vaših nečistoća i od svih kumira vaših« (Ez 36, 25 sl.). I kao što se je po vodi očistio od gube Naaman koji nije bio sin Abrahamov (2 Kor 5) tako se svatko može očistiti od gube grijeha jer su svi pozvani na spas (Lk 4, 27).

Ivan Preteča poziva svoje slušatelje da urone u vode Jordana i tako se priprave za dolazak Božjeg kraljevstva koje je blizu (Mk 1, 5; Iv 1, 19 sl.). S tim Ivanovim mesijanskim gestom Krist povezuje svoje krštenje. Životvornu vodu koju je navijestio Stari zavjet donosi Krist, jer »iz njegove će nutrine poteći potoci žive vode« (Iv 7, 38) i »tko se ne rodi od vode i Duha Svetoga, taj ne može ući u kraljevstvo nebesko« (Iv 3, 5). I Samaritanki objavljuje buduću živu vodu, tj. oživljavajuću milost Duha Svetoga koji se izliva u dušu, gasi svaku žeđu i postaje izvor one vode što struji u vječni život (Iv 4). I Krist prihvaća obred Ivanova krštenja, ulazi u vodu, posvećuje ju, Duh Sveti silazi na njega, a Otac ga proglašuje svojim ljubljanim Sinom, kao što će i sve one koji se urone u vodu krštenja nazvati svojom djecom (Iv 1, 9—11). Sva ta duboka znakovitost susreta s Bogom po vodi izražena je u veličanstvenoj liturgijskoj molitvi uskrsnog bdjenja da u slušateljima i sudionicima probudi razmišljanje o visokom značenju koje se daje elementu vode.

Povijest religija svjedoči da se je voda upotrebljavala u bogoslužju svih naroda. Voda se smatrala sredstvom čišćenja koje je potrebno da bi se dostojno predstavili pred božanstvom. U liturgijskim obredima starog Egipta pralo se i polijevalo vodom. Stari Grci i Rimljani gradili su česme ili sabirališta za vodu pred ulazima hramova, da se operu oni koji u njih ulaze. »Bez razlike sela, kuće, hramove i čitave gradove škropilo se vodom da se očiste«.¹³ Takav je običaj i kod muslimana.

U starozavjetnoj liturgiji voda se također često upotrebljavala. Prali bi čitavo tijelo i pojedine udove. Tim se obredom željelo simbolizirati nutarnje očišćenje prije stupanja pred Jahvu. Stoga i Psalmist vapi: »Poškropi me izopom da se očistim, operi me, i bit ću bjelji od snijega« (Ps 51, 9). Čistim rukama trebalo je pristupiti i blagovanju (Mt 15, 2). Među obredima posvećanja Arona i sinova bio je i obred pranja (Izl 29, 4; 40, 12). Voda je znak pomirenja (Lev 16, 4, 24). Pranje vodom bilo je propisano za čišćenje od gube (Lev 14, 8). Isus na Posljednjoj večeri pere noge svojim apostolima (Iv 13, 5). Međutim, »Krist će uspostaviti nov način čišćenja; na svadbi u Kani on to simbolički navješćuje pretvarajući vodu namijenjenu ob-

¹³ Tertullianus, *De baptismo* 5, PL 1, 1205.

rednim čišćenjima (Iv 2, 6) u vino koje znaменуje ili Duha ili očistiteljsku Riječ (Iv 15, 3)¹⁴.

Crkva Kristova je slijedila primjer i naredbu svoga Osnivača te odmah od početka, od prvih Duhova (Dj 2, 41), od krštenja Filipa Etiopljanina pa sve do danas krštava vodom i Duhom Svetim. Crkva je svjesna da voda sama po sebi ne proizvodi nadnaravne učinke i da daleko nadilazi obrede starozavjetnog čišćenja, jer krštenje svoje učinke ostvaruje snagom otajstva muke i uskrsnuća Gospodinova.

Kršćani, znajući kako je Krist visoko uzdigao elemanat vode učinivši je sakramentalnim znakom, te poznavajući svetopisamsku čestu i raznoliku upotrebu i simboliku vode, često su i van krštenja upotrebljavali vodu u svom religioznom životu. Premda su znali da je beskorisno moliti čistim rukama ako je srce zamazano grijehom, ipak su i oni pred crkvama postavljali zdence da bi vjernici mogli oprati ruke izrazujući tako poštovanje prečistom Bogu. Ta i sam Krist je prije Svete večere apostolima oprao noge. U svojim obredima kao i svom svagdanjem životu služili su se blagoslovljenom vodom. S tom vodom škropili su kuće, mjesta, stvari, osobe itd. moleći i vjerujući u Božju pomoć i zaštitu, kao i oslobođenje od svakoga sotonskog utjecaja. Na žalost, tu se je zbog neznanja uvuklo praznovjernih mišljenja, ali ipak bili su svjesni da voda sama po sebi ne može proizvesti učinke već da ona može imati učinak zbog molitve Crkve, njihova povjerenja u Kristovu moć, jer su shvatili da ni onaj uzeti bolesnik kod Bethesde nije ozdravio po vodi već po Kristovoj milosti (Iv 5, 1—14).

U prvim počecima kršćanstva izbjegavalo se je upotrebljavati lustrativnu vodu, tj. vodu kojom se oslobađalo od sotonskog utjecaja, jer je to kršćane podsjećalo na slične magijske poganske prakse, pa i farizejsko uskogrudno shvaćanje pranja koje je Krist osudio (Mt 15, 2). Prve tragove blagoslivljanja vode nalazimo na istoku. Na zapadu voda se je najprije blagoslivljala po kućama, a od IX. stoljeća svećenik je nedjeljom blagoslivljao vodu u crkvi i s njom škropio vjernike. U vodu se je stavljala sol koja se smatrala elementom čišćenja, valjda po primjeru proroka Elizeja koji je stavio sol u vodu da bi ozdravila (2 Kr 2, 20—22). Vrlo rano stavljalo se posebne posude s blagoslovljenom vodom kod crkvenih vrata da bi se vjernici s njom poškopili ulazeći u crkvu. To ih je podsjećalo da trebaju živjeti životom krštenika. Puk je pak želio da se škropi svetom vodom ne samo u crkvi, pa su je nosili svojim kućama i s njom skoro sve škropili: kuće, staje, grobove, plodove svoga rada, polja, mješali s jelom i pićem želeći da Božji blagoslov siđe na sve s čime je povezan njihov život. Tako se je voda upotrebljavala za razne svrhe i prema tim svrhama sastavljeni su formulari blagoslivljanja koji su označavali posebne karakteristične učinke dotične vode.

Danas su u liturgijskoj upotrebi tri glavne vrste posvećene ili blagoslovljene vode:

¹⁴ X. L. Dufour, *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb 1969, str. 1446.

1. *Krsna voda* čisti krštenika od grijeha po Duhu Svetome koji preko vode djeluje, spasava i preporuča »kupelju ponovnog rađanja, obnove koju čini Duh Sveti« (Tit 3, 5) i tako krštenik postaje »hram Božji u kojem Duh Božji prebiva« (1 Kor 3, 16), »novi stvor« (2 Kor 5, 17), Božje dijete koje odsad s punim pravom i punim smislom može Boga zvati »Oče« (Rim 8, 15). Lijepo nas poučava sv. Bazilije: »Ako se i nalazi neka milost u vodi, ona ne proizlazi iz naravi same vode, nego iz prisutnosti Duha«. Puni simbolizam imala je krsna voda u prastarom obredu krštenja uranjanjem, koji obred današnja liturgija želi opet uvesti. Taj obred onaj dvostruki simbolizam vode, smrti i života, uzdiže u nadnaravni. Taj obred sugerirao je ne samo Ivanov način krštavanja već i duboko razlaganje sv. Pavla koji veli: »S Kristom smo zajedno ukopani po krštenju u smrt da bi smo, kao što je Krist uskrsnuo od mrtvih Očevom slavom, i mi živjeli novim životom« (Rim 6, 3 sl.) »Voda je slika smrti, jer prima tijelo kao u grob«. Pri krštenju grešnik nestaje u vodi, tu je »stari čovjek« uništen, jer »voda uništava smrt«, a iz vode izlazi »novi čovjek«.¹⁵

2. *Gregorijanska voda* (aqua dedicationis) upotrebljava se u obredima posvete oltara i posvete crkve. Najprije biskup posebno blagoslivlje sol (simbol nepokvarljivosti vjerske nauke), zatim vino (simbol Kristova božanstva), pepeo (simbol kajanja i pokore) i napokon vodu te prije upotrebe sve pomiješa. S tom vodom škropila bi se vanjšina i nutrina crkve da bi je se očistilo od svakog đavolskog utjecaja i preuzelo u posjed. I taj obred, koji potječe još iz doba Karolinga, danas je obnovljen.

3. *Blagoslovljena voda* (aqua benedictionis) koja se upotrebljava skoro u svim blagoslivljanjima stvari i osoba. Pri blagoslivljanju ove vode nekoć se s njom miješala sol koja se smatrala učinkovitim sredstvom protiv navala pakosnoga duha. Danas je to izostavljeno, a sam obred pojednostavljen.

Rimski obrednik predviđa posebni veoma dugi blagoslov vode prigodom blagdana Bogojavljenja. Taj običaj i obred podrijetlom je iz Palestine. Bio je običaj da na dan Bogojavljenja puk i kler idu k rijeci Jordanu na mjesto gdje je Ivan krstio Isusa. Vjernici bi u vodu izlivali balzam, a biskup bi s tom vodom krštavao katakumene. Sličan obred postoji i danas u istočnoj Crkvi.

Izričito je naređeno da se u misi vinu doda barem kapljica vode. Taj čin nema nikakvo misteriozno značenje. Iako evanđelisti ne spominju, smatra se da je to učinio i Isus na Zadnjoj večeri slijedeći običaj svoga kraja gdje se vino nije pilo ako se ne bi prije razblažilo s vodom. To miješanje vode i vina označava sjedinjenje Kristove božanske i čovječanske naravi; Krista i vjernika, jer Krist je vino a vjernici voda (Otk 17, 15), a podsjeća i na vodu što je s krvlju istekla iz Kristova boka na križu (Iv 19, 34).

¹⁵ S. Basilius, *De Spiritu Sancto*, 15, PG 32, 130—131.

Prastari običaj pranja svećenikovih ruku u misi nastao je iz praktičnih razloga. Naime, svećenik primajući prinosne darove vjernika zaprljao bi ruke i stoga ih je trebao oprati. Kasnije se tom gestu nadodalo mistično značenje, da svećenik treba čistim rukama ući u Svetinju nad svetinjama.

NACIONALNI LITURGIJSKI KALENDAR

ZA BISKUPIJE HRVATSKOGA JEZIČNOG PODRUČJA U JUGOSLAVIJI

Na pismeni zahtjev preuz. gosp. Franje Kuharića, nadbiskupa zagrebačkog i predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije, od 12. listopada 1979., Sv. kongregacija za sakramente i bogoštovlje odobrila je 3. siječnja 1980. (Prot. CD 1157/79) nacionalni liturgijski kalendar za biskupije hrvatskoga jezičnog područja u Jugoslaviji tako da su ga odsada dužni obsluživati svi na koje se odnosi. Radi se o slijedećim blaženicima i svecima:

27. IV. BL. OZANA KOTORSKA, djevica — obavezan spomendan.

12. V. BL. LEOPOLD BOGDAN MANDIĆ, redovnik — obavezan spomendan.

5. VII. SV. ĆIRIL, monah, i METODIJE, biskup — blagdan.

3. VIII. BL. AUGUSTIN KAŽOTIĆ, biskup — obavezan spomendan.

7. IX. BL. MARKO KRIŽEVČANIN, mučenik — obavezan spomendan.

8. XI. BL. GRACIJA KOTORSKA, redovnica — obavezan spomendan.

14. XI. SV. NIKOLA TAVELIĆ, mučenik — blagdan.

(Usp. NOTITIAE, 162, vol. 16 (1980), str. 7)